

מסורת הש"ס

(א) מועד קטן דף ג.

הערות לר"ש

34 בהג' הגר"א "טעמא דר"א" נמחק. (וה"פ דגם ר"י מודה לרבנן דר"א דשיעורו בב' חוטין שמלאכתו מתקיימת, ועיין בריבמ"ץ). 35 כ"י. וב"אור זרוע" (הל' יו"ט סי' שמא): דהוא אסור, וראה לעיל הערה 27*. ובדפוס וילנא הגיהו עפ"י הירושלמי דצ"ל דרב הונא אמר אסור.

ליקוטים

א. במשנה. עד אימתי כו'. כמ"ש למטה (מ"ד) שנאמר בחריש כו' וער"ש שם בירושלמי לא אתיא אלא כו' וכן אמרין בגמ' פ"ק דר"ה (ט' א') ופ"ק דמ"ק (ג' ב') וער"ש ירושלמי כתב ששת ימים כו' עוד ירושלמי כו'.

(מאורות הגר"א) בר"מ. שנאמר לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה (ויקרא כה). [פסוק] זה נאמר ביובל, ומדוע שני ליה קרא (שם) דשדך לא תזרע כו' שמביא הגמ' (במ"ק דף ג'): הכתוב בשמיטה. (רש"ש)

רמב"ם דפוס ישן

לכ"ל. רוצה לומר כשיקבוץ בגד צמר ופשתים ויחבירם בחתיכת שק או קופה שכבר החבירם אצל השק או אל הקופה קצתם עם קצתם ויש להם קצת חיבור ונעשה כלאים ואסור ללבוש הבגד ההוא המחובר משניהם וכן אמר בספרי יחדיו מ"מ ואין הלכה כרבי יהודה:

חסלת מסכת כלאים

פ"א א זו המשנה היא המשנה הראשונה והוא שהם אמרו שאסור לחרוש בשנה ששית מה שאי אפשר לקצרו אלא בשביעית ואסור גם כן לקצור בשנה שביעית שיהנה ממנו בשנה שמינית וסמך זה הענין על מה שאמר הכתוב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שמות כג) בחריש ובקציר תשבות (שם לד) ואמרו בכאן חריש וקציר אינו ר"ל על יום שבת כי הוא נכנס בכלל מה שאמר לא תעשה כל מלאכה ויאנו ר"ל כמו כן על שנת השמיטה שכבר נאסר זה בביאורו והוא מה שנאמר (ויקרא כה) לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ואמרו אם אינו ענין לשבת בראשית ולא ענין לשבתות השנים תנהו ענין לאסור שני פרקים החיצונים² בחריש ובקציר ואמרו בחריש שקצירו אסור זה חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, בקציר שחרישו אסור זה חריש של שביעית למוצאי שביעית ודע כי ערב שביעית היא השנה הששית ומוצאי שביעית היא השנה השביעית שהיא שנה ראשונה לשמיטה השניה ואמרו בגמרא (מו"ק ג): רבן גמליאל ובית דין נמנו על שני פרקים אלו והתירום ואמרו כמו כן בתוספתא (פ"א) ר"ג ובית דין התקינו שיהיו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה מפני שדעתן כדעת רבי ישמעאל שהוא מוציא מה שאמר בחריש ובקציר לענין אחר כמו שיתבאר בזה הפרק והוא אומר שעבודת הארץ ערב שביעית אינה אסורה מן התורה אבל היא הלכה בזמן שבית המקדש קיים וכשבטל בית המקדש בזמן ר"ג התיר עבודת הארץ עד ראש השנה:

1 בביאור מה שנאמר לא תזרע ואת ספיח צריך לא תקצור. כצ"ל (הגהות הר"י לנדא). 2 בירושלמי: הראשונים (הגהות הר"י לנדא).

פ"א א המשנה הזו היא משנה הראשונה, והוא, שהם אמרו שאסור לחרוש בשנה השישית אם תהיה הכנה צדק לשנה השביעית, ואסור גם לקצור בשנה השביעית כשתהיה תועלתו בשנה השמינית, והסמיכו הדין הזה למאמר ה' (שמות כג יב) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות, בחריש ובקציר תשבות (שם לד כא), שמה שאסור כאן חריש וקציר אינו ציוס השבת כי זה נכלל צאמרו [שם כ י] לא תעשה כל מלאכה, וגם אינו בשנת שמיטה שכבר אסר זה צה בפירוש, שנאמר (ויקרא כה יא) לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה, ולכן אמרו (בירושלמי כאן) אם אינו ענין לשבת בראשית ולא ענין לשבתות השנים תנהו ענין לאסור שני פרקים הראשונים בחריש ובקציר, ואמרו בחריש שקצירו אסור זה חריש של ערב שביעית שיוצא לשביעית, ובקציר שחרישו אסור זה קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. ודע כי ערב שביעית נקראת השנה השמינית, ומוצאי שביעית נקראת השנה השמינית שהיא הראשונה לשמיטה השניה. ואמרו בתלמוד (מו"ק ג ג) רבן גמליאל ובית דין נמנו על שני פרקים הללו והתירום. ואמרו כמו כן בתוספתא (פ"א ה"א) רבן גמליאל ובית דין התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה, והיינו שקצרו כדעת ר' ישמעאל שמוצאי את הנאמר בחריש ובקציר לענין אחר כמו שיתבאר בפרק הזה (מ"ד)

שביעית פרק ראשון

א ע"א אימתי

האילן ערב שביעית בית

* ראה ליקוטים להלן עמוד רה.

לכ"ל. רוצה לומר כשיקבוץ בגד צמר ופשתים ויחבירם בחתיכת שק או קופה שכבר החבירם אצל השק או אל הקופה קצתם עם קצתם ויש להם קצת חיבור ונעשה כלאים ואסור ללבוש הבגד ההוא המחובר משניהם וכן אמר בספרי יחדיו מ"מ ואין הלכה כרבי יהודה:

דעמר וזה [לבוש] מאנין דכיתין, וההן צו נשון. כלומר שתכופין צ"ו תכיפות. ודוקא היכא דנסב פיסקי דעמר ועגל על תרויהוין, כלומר שהקיף האבן וצדן בחגורה של צמר שלא יחלקו זה מזה, משמע הא לא עגל על תרויהוין פשיטא ליה דשרי (ד) אינן חיצון: ירושלאמי (שס). מה ר' יהודה כר' אליעזר דתנן ר' אליעזר אומר האורג ג' חוטין בתחלה ואחד על האריג חייב, אמר [ר'] עולא טעמא דר"א³⁴ תמן ע"י [שלישין] (ש) מלאכתו מתקיימת צרם הכא פחות מכה) מןסתת הוא. רבי סימון צ"ס רבי יהושע צן לוי לא שנו אלא שק אצל סל לא, אשכח תני [שק] [הסל] והקופה (והשק) מנטרפין בכלאים. אהל"ס אינן צהן משום כלאים. רבי ירמיה צעי הוא וצנו מהו שינטרפו בכלאים, (ו) היך עבידא, (האב) [היה] לבוש מאנין דעמר וצריה מאנין דכיתין, נסב פיסקי דעמר ועגל על תרויהוין, א"ר יוסי ההן צו נשון. רבי חגי צעי הוא ע"מנו מהו שינטרפו בכלאים, היך עבידא, היה לבוש (בדרסין) [דרדסין] דעמר צדא רגליה (וצרדסין) [ודרדסין] דכיתין צדא רגליה, א"ר יוסי וההן צו נשון. עוד ירושלאמי (הל' ד). אצוה דרב ספרא שאל לר' זירא מהו למיתן פריטין (בגולתן) [גולתה] ומיקטרניון צמוט דכיתין, ומהו למיתן פריטין לגו סדינא ומקטרניון צמוט דעמר, אמר ליה חכיס רבי לרב הונא (דאסור) [דו אסור]³⁵ שמואל אמר מותר ר' יעקב צר אחא צ"ס רבי יסא אמר מותר. ובסוף פ"ק דצ"נה (טו). נמי אמרינן הני צרי דזוין אינן צהן משום כלאים:

סליקא לה מסכת כלאים

תתום מלכות רביעית בהתחילי מסכת שביעית

פ"א א עד אימתי חורשין שדה האי"ן. לזקנה קרי אילן ולילדה קרי נטיעה:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

ע"ב שביעית. פ"י שנת ששית. ואמאי אסור משנת ששית כלום, והשיבו [בירושלמי. כתיב]⁴ בחריש ובקציר תשבות (שמות לד), בחריש שקצירו אסור, ואיזה זה, זה חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ובקציר שחרישו אסור, ואיזה זה, זה קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. וכתיב תשבות, לפיכך אסור מעצרת ואילך משנת ו'. אם כן למה שנינו לקמן חורשין עד ראש השנה. א"ר כרוספדי בשם ר' יוחנן, רבן גמליאל ובית דין התירו באיסור ב' פרקין הראשונים. והקשו ולא כן תנינן (עדיות פ"א מ"ה) אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, א"ר יוחנן כשאסרו לא

פירוש הרא"ש

פ"א א שדה אי"ן. לזקנה קרי אילן ולילדה קרי נטיעה:

בבקציר שחרישו אסור זה חריש של שביעית למוצאי שביעית ודע כי ערב שביעית היא השנה הששית ומוצאי שביעית היא השנה השביעית שהיא שנה ראשונה לשמיטה השניה ואמרו בגמרא (מו"ק ג): רבן גמליאל ובית דין נמנו על שני פרקים אלו והתירום ואמרו כמו כן בתוספתא (פ"א) ר"ג ובית דין התקינו שיהיו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה מפני שדעתן כדעת רבי ישמעאל שהוא מוציא מה שאמר בחריש ובקציר לענין אחר כמו שיתבאר בזה הפרק והוא אומר שעבודת הארץ ערב שביעית אינה אסורה מן התורה אבל היא הלכה בזמן שבית המקדש קיים וכשבטל בית המקדש בזמן ר"ג התיר עבודת הארץ עד ראש השנה:

1 בביאור מה שנאמר לא תזרע ואת ספיח צריך לא תקצור. כצ"ל (הגהות הר"י לנדא). 2 בירושלמי: הראשונים (הגהות הר"י לנדא).

ואומר שעבודת הארץ ערצ שביעית אינה אסורה מן התורה, אלא היא הלכה בזמן שצית המקדש קיים, ולפי שכבר לא היה מקדש בזמן רבן גמליאל המיר עבודת הארץ עד ראש השנה: **ב** כבר ביארנו כמה פעמים

עד העצרת. זירושלמי (הל' א) דריש [לה] מקרא לאסור ערצ שביעית דהיא שנה ששית, וכן צפ"א דמו"ק (ד' ג:). ואמרין התם דרבן גמליאל וצית דינו נמנו על צ' פרקים הללו והמירוס¹, כלומר פסח ועצרת. ומפרש

בכלאים (פ"ג מ"ג ומ"ט) שבית סאה חמשים אמה על חמשים אמה, וביארו בתלמוד (ירושלמי ה"ג) שיעירו צעלי התאנים כיון שפירומיהם מרובים וש צהן כוזה. ומה שאמר בכר. ר"ל פמות המדובקת מתאנים דרוסות, כיון שהן דחוסות זו על זו עד שהיו ככר לחס. וכבר ביארנו גם כן שהמנה משקל מאה דינר, והדינר שש מעות ממטבע מדינה, והיא איטלק, והן המעות שהזכרנו משקלם בסוף פאה (מ"ה) ושכלל אחת מהמעות משקל שש עשרה גרגרי שעורים:

זירושלמי (שס) דצשעה שהמירו למקרא סמכו, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ) מה ערצ שנת צראשית את מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערצ שנתות שנים את מותר לעשות עד שתשקע החמה. וצפ"ק דמ"ק (דף ד). מפרש

טעמא מגזירה שיה דגמר שנת שנתון* משנת צראשית מה להלן היא אסורה, לפנייה ולאחרייה מותר כו' ולצסוף לה קאי ומסיק דצברי ליה כו' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שצית המקדש קיים דומיא דניסוך המים: ירושלמי (שס). כתיב (שמות כג) ששת ימים תעשה מעשיך וציום השביעי תשבות, וכתיב²

ששת ימים תעשה מעשיך וציום השביעי תשבות, מה מקיימין אס לענין שנת צראשית הלא כבר נאמר (שמות כ) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, אס לענין שנתות שנים הלא כבר נאמר (ויקרא כה) שש שנים תורע שדך ושש שנים תזמור כרמך. אלא אס אינו ענין לא [לענין] שנת צראשית ולא [לענין] שנתות שנים תנהו [ענין] צאיסור צ' פרקים הראשונים, צחריש וצקציר תשבות צחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערצ שביעית שנכנס לשביעית, וצקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. אס כן למה נאמר חורשין עד ראש השנה, רבי קריספאה³ צס ר' יוחנן, רבן גמליאל [הנשיא] וצית דינו המירו צאיסור צ' פרקים הראשונים. פירוש. חורשין עד ראש השנה. כלומר דהכי קיים לן דשרי: עוד ירושלמי (שס). ולמה עד העצרת, עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילן מנבל פירומיו. והתנין אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, עד כאן מעבה הקורות מכאן ואילן מתיש כחו. פירוש. יפה לפרי. כלומר [לפירות]⁴ המחוברין צאילן צשית⁴. ולפי טעם זה ניחא הא דתנן לקמן צפ"ג (מ"ו) אין נוטעין ערצ שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה, משמע הא ל' יום נוטעין, והשתא נטיעה צתחילה שריא [חרישה אסור]ה צתמיה. אלא היינו טעמא דכיון דלא מהניא לאילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. ורבינו מס פירש⁵ דלא החמירו צנטיעה משום צנטיעה אין תוספת שביעית דאורייתא אלא צחרישה, דצפ"ק דראש השנה (דף

* ראה ליקוטים להלן עמוד רט.

עין משפט נר מצוה א מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוכל הל' א סגנו לאוין רכו רכו. ב מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוכל הל' ב.

רמב"ם דפוס ישן

ב כבר פירשנו פעמים בכלאים (פ"ב מ"ג ומ"ט) שבית סאה חמשים אמה על חמשים אמה ופירשו בגמרא שמה ששיערו ככאן באילנות התאנים מפני שפירותן מרובות והם טעונות: ומה שאמר בכר ר"ל הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד היו כדמות ככר לחס, וכבר בארנו שמשקל מנה מאה דינרים והדינר שש מעות מן המיוחדים למטבע ארץ הנקרא איטלקי והם המעות שהקדמנו זכר משקלם בסוף פאה (מ"ה) ובאחת מהם משקל ששה עשר גרגירי שעורים:

הערות לר"ש

פ"א 1 כ"י. ובדפוס: הללו וביטלום. *1 כ"י. ובדפוס: י: דגמר שבתון שבתון. 2 בהג' הגר"א מוחק מ"ששת ימים" עד "וכתיב", ובהגהותיו על הירושלמי גריס: כתיב (שמות לד) ששת ימים תעבוד וציום השביעי תשבות בחריש כו'. 3 כ"י. ובדפוס: קרוספאי. 4 כ"י. כנדרצ"ל. *4 עפ"י כ"י. ובד"ל: עד כאן מעבה הקורות כלומר פירות המחוברין באילן כשישית מכאן ואילן מתיש כחו. 5 כ"י. עיין בר"ש לקמן פ"ב מ"ו.

ליקוטים

ב. במשנה. **אם** 28 ראויין לעשות ככר. הרמב"ם והראב"ד פירשו כולם ביחד אבל הר"ש והרע"ב פירשו כל אחד צריך לעשות ככר ונראה כפירוש הרמב"ם הרמב"ם במתניתין ד' היה אחד עושה ככר כו' ולמה לי דקאמר ככר פשיטא דככר, אבל לפי הרמב"ם דהוה אמינא כשיעור לכך קאמר אפילו עושה לבד כל הככר, ועוד דלפירוש הר"ש מתניתין כולו מיותר, הא כבר קאמר שיהא כל אחד עושה, והכי הוה ליה להתחיל המתני' עד תשעה²⁹. (תידושי הגר"א) 28 בכ"י מופיע תחילת דיבור זה בצורה שונה במעט מהנדפס. וכ"ה שם: (אם ראויין לעשות ככר. הרמב"ם והראב"ד ז"ל פירשו כולם ביחד אבל נראה כפ"י היר"ש דכל אחד ראוי לככר דווקא, מדקתני במתני' ד' היה כל אחד עושה ככר דבילה). אם ראויין לעשות ככר. הר"ש והרע"ב פירשו כל אחד צריך לעשות ככר. נראה כפירוש הרמב"ם וכי כפנינים וסימון סוגריים בכ"י כוונתו לסמן מחיקה. וכנראה שהוא מהדו"ק מרבנו יוחנן בו מזה (כי בתחילה הסכים עם הר"ש בסוף ע"ש הרמב"ם כמבואר) ולכן סימנו למחיקה. ובפנינים (הוא כנראה עבר עריכה ע"י ר' אבא קלירי נתנו צ"ל ששילב בפנינים את פ"י הרמב"ם והראב"ד מהקטע שנמחק. 29 בכ"י: להתחיל הו"ו עד תשעה.

שמה מגזירה שיה דגמר שנת שנתון* משנת צראשית מה להלן היא אסורה, לפנייה ולאחרייה מותר כו' ולצסוף לה קאי ומסיק דצברי ליה כו' ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שצית המקדש קיים דומיא דניסוך המים: ירושלמי (שס). כתיב (שמות כג) ששת ימים תעשה מעשיך וציום השביעי תשבות, וכתיב² ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ) מה ערצ שנת צראשית את מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערצ שנתות שנים את מותר לעשות עד שתשקע החמה. וצפ"ק דמ"ק (דף ד). מפרש

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

אילן סרק ואחד אילן מאכל, ואילן סרק למה עד העצרת, ותרצ"י עד כאן מעבה הקורות מיכן ואילן מתיש כחו. תניא [בתוספתא] ר"ג ובית דינו התירו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. **ב** איזהו שדה איילן כ"ג ג' איצנות לבית סאה. פי' בית סאה, היא ג' על ג'. **אם** ראויין, אף על פי שאינן [עושיין]¹ כדבעינן למימר לקמן (מ"ג) לשער בתאינין. **ככר** ש"ל דביע"ה ש"ל ששים מנה. פי' מנה, ליטרא. 1 הגהת הגר"י.

פירוש הרא"ש

דינו היכי מלו לצטולי תקנתא דצ"ש וצ"ה והתנן אין צ"ד יכול לצטול דברי צ"ד מצירו אלא א"כ גדול ממנו צחכמה וצמנין, ומסיק התם ר"ג וצית דינו כו' ישמעאל סבירא לכו דאמר הילכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שצהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים אצל בזמן שאין צהמ"ק קיים לא. ולמאן דדריש תוספת שביעית מקרא קאמר צשעה שהמירו למקרא סמכו (שמות כ) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, מה ע"ש צראשית אתה מותר עד שתשקע החמה אף ערצ שנתות שנים אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה: ירושלמי. ולמה עד העצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילן הוא מנבל פירומיו, והתנין אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן מעבה הקורות מכאן ואילן הוא מתיש את כחו. וכיון דחרישה קשה להו מכאן ואילן נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית, והיינו טעמא דאסרו חרישה מעצרת ואילן וצנטיעה אמרינן לקמן פרק צ' (מ"ו) אין נוטעין פחות מל' יום לפני ר"ה

אסרו אלא שאם בקשו לחרוש יחרשו. ר' אחא בשם רבי יונתן אמר בשעה שאסרו למקרא סמכו כדאמרינן בחריש ובקציר וכו', ובשעה שהתירו למקרא סמכו דכתיב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד סוף השנה עד שתשקע החמה. ולמה עד העצרת, והשיבו עד כאן הוא יפה לפרי מיכן ואילן מנבל פירותיו. ואקשי' והא תנינן אחד

עד העצרת. לפי שצריך להסיף משנה ששית על שנת שביעית עבודת הארץ מן התורה כדדריש זירושלמי דכתיב (שמות כג) ששת ימים תעשה מעשיך וציום השביעי תשבות [וכתיב (שמות לד)] צחריש וצקציר תשבות מה אן קיימין אס לענין שנת צראשית הלא כבר נאמר (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה ואס לענין שנת של שמיטה כבר נאמר (ויקרא כה) שש שנים תורע שדך ושש שנים תזמור כרמך, אלא אס אין ענין לענין שנת צראשית ולא לענין שנתות שנים תנהו ענין [צ]איסור [צ] פרקים הראשונים. צחריש וצקציר תשבות צחריש שקצירו אסור, ואיזהו, חריש של ערצ שביעית שנכנס לשביעית, שיוצא למוצאי שביעית. א"כ למה חורשין עד ראש השנה, משנה היא לקמן, א"ר יוחנן ר"ג וצית דינו המירו צאיסור שני פרקים הראשונים. ומניא צתוספתא, ר"ג וצית דינו התקינו שיהו מותרין עבודת הארץ עד ר"ה. והך דרשא איתא נמי צפ"ק דמועד קטן (ג:), ופריך התם ר"ג וצית